

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

В статті проаналізовані теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму та охарактеризовані завдання і принципи професійної туристської освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, туристська освіта, сфера туризму, фахівець, завдання, принципи.

Сучасна освіта є учасником процесу зародження нового всесвітнього співтовариства та знаходиться в самому серці проблем, пов'язаних з розвитком особистості і різних співтовариств. Завдання освіти полягає в тому, щоб дати можливість всім, без виключення, проявити свої таланти і весь творчий потенціал.

Як свідчить аналіз літературних джерел, особливістю сучасного етапу розвитку освіти є провідна роль розумової діяльності, перехід до когнітивного суспільства, ендогенних процесів, що визначають нові відкриття і їх використання в різних областях людської діяльності – як в області охорони здоров'я і захисту навколишнього середовища, так і у виробництві товарів та послуг. Таким чином, збільшення функцій освіти в сучасному суспільстві спричиняє необхідність пошуку нових форм організації освіти [7, с. 44].

У цьому контексті туризм розглядається як своєрідний та значною мірою ефективний освітній засіб. Туризм охоплює величезну сферу готельно-ресторанного сервісу, авіаційного та інших видів транспорту, соціальну і культурну сфери. Його розвиток як професійної сфери діяльності обумовлений економічними і соціокультурними змінами, що роблять вплив на стан ринку праці і систему освіти в Україні. А. Власов, І.Дрогов, Ю. Константинов, Д. Смирнов, З. Сергєєва, А. Остапец-Сवेशников розглядають туризм як важливу частину національної системи організації дозвілля і оздоровлення населення, що представляє широкі можливості для організації процесів фізичного та естетичного виховання молоді [1, с. 25-26; 5, с. 34-36].

Види туристської діяльності, побудовані на основі індивідуально-групових програм організованого відпочинку, спорту, освітньої діяльності, отримали своє соціокультурне та педагогічне тлумачення в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (М. Віленській, П. Виноградов, В. Жолдак, В. Ільїніч, П. Лєсгафт, Л. Матвєєв, С. Cooper, R. Scales, J. Westlake та ін.).

Разом з тим, туризм як засіб формування міжнародного, економічного і культурного простору необхідно розглядати в істотному зв'язку з освітою, екологією, цінностями культури і культурно-історичної спадщини, його роллю у формуванні суспільної свідомості і поведінки людей (В. Квартальнов, І. Зорін, В. Козирев, Ю. Темний, В.Доброштан, К. Кулаєв і ін.).

Такий погляд на туризм визначає шляхи і засоби розвитку його ресурсного і кадрового забезпечення, що у свою чергу, допомагає зрозуміти і основні напрями розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, правильно намітити зміст, визначити основні компоненти системи туристської освіти.

Мета статті – проаналізувати теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму та охарактеризувати завдання і принципи професійної туристської освіти.

В даний час в професійній туристській освіті розробляється декілька пріоритетних напрямів:

1. Туризм як галузь господарства – економіка, нормативно-правове забезпечення, управління на різних рівнях (фірма, регіон, галузь і т. п.);
2. Туризм як дозвілля – аксіологічні аспекти (освоєння емоційно-суб'єктивних цінностей), рекреація (відновлення здоров'я, фізичних і розумових сил і т. п.);
3. Туризм як освітній простір, як простір для прояву різноманітних напрямів самоосвіти і самодіяльності (краєзнавство, спорт, екстремальний туризм і т. п.);
4. Туризм як комплексна наука, що вивчає закономірності становлення та розвитку різноманітних напрямів туристської діяльності на різних організаційно-управлінських рівнях (міжнародний, федеральний, муніципальний, приватний і т. п.) [6, с. 65-70].

Система професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму включає різноманітні самодіяльні, добровільні об'єднання дітей і дорослих, що діють в рамках освітніх установ (школи, гімназії, ліцеї, коледжі, багатопрофільні центри додаткової освіти дітей і ін.), спеціалізовані заклади додаткової освіти (центри дитячого та юнацького туризму), початкові (професійні ліцеї і училища), середні (коледжі і технікуми), професійні освітні заклади туристського профілю, вищі навчальні заклади туристського профілю, інститути, що мають кафедри туризму, університети, академії, різноманітні форми перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму.

Вирішення проблеми підготовки туристських кадрів здійснюється шляхом структурної перебудови системи, що склалася завдяки формуванню і широкому застосуванню можливостей додаткової освіти. Кадрове забезпечення розвитку туризму включає:

- визначення потреби в кваліфікованих фахівцях;
- визначення переліку туристських професій і спеціальностей;
- розробку навчальних програм і методичної літератури;
- сприяння у формуванні мережі спеціалізованих навчальних закладів та забезпечення якісної підготовки викладачів [6, с. 79-81].

В даному контексті, важливого значення набуває концепція системи туристської освіти (єдність місця, структури і змісту теоретичної і практичної професійної підготовки), розроблена Л. Кноделем. Виявлено 10 основних компонентів: 1) методологія визначення потреб у фахівцях сфери туризму; 2) методологія визначення якості туристської освіти; 3) структура навчальних закладів туристського профілю; 4) дидактика навчального процесу в профільному ВНЗ; 5) структура навчальних планів і зміст навчальних програм туристської спрямованості; 6) обов'язкове місце практики в навчальному процесі; 7) кредитно-модульно-рейтингова система навчання і контролю; 8) кваліфікаційні рівні і стандарти; 9) сучасна модель структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму; 10) підвищення кваліфікації і перепідготовка. Ця теоретично зумовлена концепція системи туристської освіти є універсальним педагогічним явищем, яке характерне для всіх національних і регіональних систем підготовки кадрів для туристської галузі [4, с. 340-341].

Методологічною основою побудови системи туристської освіти в нашій країні в сучасних умовах є ідея розгляду сфери туризму як розширеного освітнього простору, на тлі якого здійснюються послідовна зміна станів розвитку особистості, становлення її інтересів, морально-етичних позицій, її життєве і соціальне самовизначення, професійна кар'єра в умовах глобалізуючого світу, і її самореалізація на користь самої особи, суспільства і держави [8, с. 46].

Пріоритетні завдання професійної туристської освіти в сучасних умовах можна сформулювати таким чином:

- виховання і практична підготовка вільного, функціонально грамотного фахівця у сфері туристської професійної діяльності, здібного до творчої і продуктивної співпраці;
- виховання інтересу і прагнення до оволодіння висотами професійної майстерності в тому або іншому напрямі туристської діяльності: екологічний, науковий, краєзнавчий, спортивний туризм (піший, водний, лижний, велосипедний, автомобільний, морські круїзи, авіатури і т. п.), у розвитку вітчизняної індустрії туризму і безперервній самоосвіті;
- вдосконалення навчально-виховного процесу професійної підготовки висококваліфікованих фахівців для різних сфер індустрії туризму на основі використання сучасних освітніх та інформаційних технологій;
- формування ініціативності та активності студентів завдяки розвитку різноманітних організацій на основі партнерських відносин і продуктивної творчої діяльності [3, с. 78-80].

Вирішення завдань професійної туристської освіти здійснюється на основі наступних принципів:

1. Визнання суті права кожної людини на вільне життєве самовизначення, професійну кар'єру і самореалізацію, на свободу вибору на користь особи, суспільства і держави.
2. Утвердження цілісності туристської професійної освіти в єдності з вихованням, навчанням і особистісним розвитком.
3. Розвиток індивідуальних здібностей кожного студента під час навчально-виховного процесу, організованого освітнім закладом, спільно з різними громадськими і державними організаціями та установами.
4. Творча співпраця, гармонія особистих мотивацій учасників навчального процесу в сумісній навчальній і продуктивній практично-спрямованій діяльності на основі співпраці студентів та професорсько-викладацького складу освітніх закладів.
5. Організація неперервної професійної туристської освіти завдяки розвитку договірних, партнерських відносин з різними вітчизняними і зарубіжними туристськими фірмами.
6. Системна організація управління навчально-виховним процесом в освітніх закладах туристського профілю [6, с. 106-109].

Педагогічний процес, організований в навчальному закладі, визначений метою і завданнями професійної освіти, реалізується в певних конкретних умовах, створених суб'єктами освітнього процесу і взаємодією основних його компонентів, що відображають особливості спеціально організованих педагогічних умов. До цього потрібно додати міркування про те, що кожна складова частина наведеної структури педагогічних умов може включати в себе муніципальний, регіональний і федеральний компоненти освіти [2, с. 23-25].

Найважливішою специфічною особливістю педагогічного процесу в професійному освітньому закладі туристського профілю є практичне освоєння прийомів професійної майстерності з широким використанням новітніх технічних засобів, сучасних освітніх та інформаційних технологій.

Основою для виділення професійно-кваліфікаційних груп, що працюють в туристських установах і організаціях, є неоднорідність праці в сфері туризму. Вона виражається в розподілі праці на розумову і фізичну, організаторську, виконавчу, складну і просту, самоорганізовану і регламентовану, творчу і стереотипну [3, с. 58-59].

Для визначення суттєвих відмітних ознак соціально-економічної неоднорідності праці використовуються поняття: "якість праці", "кваліфікація", "складність праці", "зміст і характер праці". Проте відомо, що в країнах Європи та в США немає чіткої диференціації в змісті праці працівників сфери туризму.

Кар'єра працівників сфери туризму здійснюється в міру освоєння ними основних компонентів відомої "кваліфікаційної піраміди", яка показує шлях до її вершини. "Вершини" досягають ті, хто проявить наполегливість і працьовитість у використанні досвіду та знань, ті, хто володіє максимальною інформацією для досягнення успіху, ті, хто досягає "топ-менеджменту", що дозволяє ухвалювати рішення стратегічного характеру [10, с. 44-45].

За допомогою кваліфікаційної піраміди можна проаналізувати сильні і слабкі позиції в професійно-кваліфікаційній структурі для вирішення стратегічних і тактичних завдань туризму. Як топ-менеджмент, так і середній менеджмент, повинні базуватися на початковому рівні професійної підготовки, набуваючи необхідних знань, навиків і умінь тільки в ході особистого досвіду професіонала туристської діяльності.

Тенденції на ринку туристської освіти визначаються наступними суспільно-значущими умовами:

- коректуванням підготовки професійних кадрів з метою реструктуризації професійної освіти для сфери нематеріального виробництва і послуг, зокрема туризму. Експерти ЮНЕСКО виділяють туризм в XXI столітті як провідну зону професійної освіти;
- необхідністю підготовки для туристського ринку різноманітних, у тому числі і спеціалізованих, груп працівників: туристських операторів і агентів, екскурсководів, гідів, рекреологів, інструкторів туризму, аніматорів, менеджерів, технологів і т.п.;
- необхідністю заміни пануючого емпіричного підходу до розробки освітніх стандартів підготовки працівників туризму на модель формування змісту професійної туристської освіти, адекватну існуючим потребам суб'єктів туристського ринку [2, с. 84-86].

Потреби сфери туризму значною мірою зосереджені на необхідності в адекватному кадровому забезпеченні всіх напрямів туризму. Основна суперечність тут полягає в багатопрофільному характері туристської діяльності, яка, з одного боку, потребує фахівців різних професій, спеціальностей, кваліфікацій, а з іншої – принципово нових технологій обслуговування туристів. Названі потреби виникають по мірі розвитку суміжних галузей народного господарства та формування фахівців з суміжних видів професійної діяльності.

Виявлено, що разом з широко поширеними формами основної туристської діяльності – туристичні оператори (формування туру), туристичні агентства (продаж туру) і діяльність щодо обслуговування туристів в місцях перебування під час подорожі (готельно-ресторанне та екскурсійне обслуговування) – в останні роки сформувалися напрями супутні туристській діяльності, що забезпечують умови для організації і здійснення подорожей (анімаційна діяльність), розробку програм регіонального розвитку туризму, створення принципово нових туристських продуктів і просування їх на вітчизняний і міжнародний ринок [9, с. 235-236].

Дослідження професійно-кваліфікаційної структури кадрів показує, що у формуванні і наданні турів та туристських послуг беруть участь не тільки туроператори, турагентства, готелі, ресторани і екскурсійні бюро. Система підприємництва в туристській індустрії традиційно включає транспортний сектор, що постійно розвивається (перевізники туристів). Бурхливе зростання переживає сектор індустрії розваг для туристів, що вимагає велику кількість кваліфікованих аніматорів різного профілю (А. Квартальнов, Ф. Лавров, О. Сеселкин). У індустрії гостинності разом з секторами розміщення і харчування є сектор індустрії додаткових послуг, від яких неабиякою мірою залежать доходи власне готелів. Нарешті, сектор глобальних комп'ютерних систем бронювання і резервування є посередником між секторами власне туристської індустрії та індустрії гостинності, що вимагає все більше фахівців з інформаційних технологій [3, с. 60-61; 6, с. 34-35].

Функціонування туристської індустрії в багатьох країнах світу визначається не тільки ринком, але і вимогами суспільних інститутів держави, праці, освіти і культури. Освіта, як суспільний інститут і головна умова підготовки людини до праці, є складовою частиною способу життя людей на всіх етапах розвитку людського суспільства.

Головними чинниками реформування системи освіти виступають досягнення науки, техніки, культури, соціально-культурна самобутність способу життя людей, особливості фізичної культури, спорту, туризму, що пов'язують туризм із завданнями виховання, освіти, оздоровлення. Ці особливості туризму були показані в працях У. Квартального, І. Зоріна, В. Жолдака, В. Черика, З. Шишова, Е. Ільїна, Ю. Константинова, Т. Кудрявцева, Л. Макарова, О. Сеселкіна та ін.

Тенденції розвитку професійної туристської освіти виявляються в модернізації професійно-кваліфікаційної структури туризму, що полягає в оновленні складу спеціальностей і кваліфікацій, забезпеченні неперервної системи професійної туристської освіти: допрофесійна підготовка (актуалізація професійного самовизначення, допрофесійне навчання, професійний відбір), різнорівневе професійне навчання у вищих навчальних закладах (освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, магістр, доктор філософії у спеціальній галузі туристської діяльності), післядипломна освіта (професійне підвищення кваліфікації, самоосвіта, професійне підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, перекваліфікація, оволодіння додатковими спеціалізаціями, професійна перепідготовка), а також впорядкуванні типології освітніх установ туристського спрямування, розширенні спектру освітніх програм туристського профілю на базі спеціалізацій та забезпеченні можливості вибору особою необхідної їй власної освітньої траєкторії [3, с. 58-61].

Отже, інтенсивність науково-технічного прогресу, нові інформаційні технології, розвиток інфраструктури індустрії туристських послуг забезпечують умови для створення нових форм туристської діяльності і загострюють проблеми, що прогнозують зростання потреб населення в туристських послугах. Це обумовлює необхідність розвитку системи професійної туристської освіти з врахуванням національного, європейського та світового досвіду. Теоретичні основи розвитку системи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму ґрунтуються на соціально-історичній обумовленості, яка в ході історичної еволюції педагогічних поглядів на туризм неодноразово підтверджувала, що дана спрямована діяльність є ефективним засобом виховання особистості, залучення людини до пізнання природи і суспільства, культурно-історичної спадщини, детермінації освіченої і професійно-підготовленої особистості фахівця, адекватного своїм професійно-кваліфікаційним характеристикам та знанням, що відповідають запитам індустрії туризму.

Список використаних джерел:

1. Дрогов И.А. Обеспеченность туристской отрасли кадрами и прогноз их потребности в системе непрерывного образования // Профессионально-квалификационная структура и образовательные стандарты в сфере рекреации и туризма. – М.: РМАТ, 1997. – с. 25-27.
2. Зорин И.В. Менеджмент персонала. Планирование карьеры в туризме: Учебник. – М.: РМАТ, 1997. – 232 с.
3. Квартальный В.А. Туризм: теория и практика: Избранные труды: В 5т. Т.4. Иностраный туризм. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 312 с.
4. Кнодель Л.В. Сучасна концепція системи туристської освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2004. – Вип. 32. – с. 338-343
5. Остапец-Свешников А.А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе.- М.: Педагогика, 1985. – 42 с.
6. Сеселкин А. И. Диверсификация профессионального туристского образования: Монография / А. И. Сеселкин. – М.: Советский спорт, 2003. – 240 с.

7. Смирнов В.П., Смирнов И.П. Стандарты профессионального образования: типы, структура, оценки качества. Сравнительный анализ зарубежной и российской практики. – М., 2001. – 146 с.
8. Федорченко В.К. Становлення та особливості безперервної туристської освіти в Україні // Вища освіта України. – 2003. – №1. – с. 44-49.
9. Cooper, C., Scales, R. and Westlake, J. The anatomy of tourism and hospitality education in the UK, *Tourism Management*, 13(2), 2002. – pp. 234-242.
10. Smith, G. and Cooper, C. Competitive approaches to tourism and hospitality curriculum design, *Journal of Travel Research*, 39(1), 2000. – pp.90-95.

ЗАКОРДОНЕЦ Н. И. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА

В статье проанализированные теоретические аспекты профессиональной подготовки будущих специалистов сферы туризма и охарактеризованы задачи и принципы профессионального туристского образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, туристское образование, сфера туризма, специалист, задача, принципы.

ZAKORDONETS N.I. THEORETICAL ASPECTS OF THE PROFESSIONAL TRAINING IN THE TOURIST SPHERE

The theoretical aspects of the professional training of the future specialists of the tourist sphere were analysed in the article. The aims and principles of the professional tourist education were described.

Keywords: the professional training, tourist education, tourist sphere, a specialist, a task, principles.